

RELIGIOUS RITUALS AND MUSIC OF THE GAZİANTEP ALEVI CULTURAL ASSOCIATION

Bayram KURT*¹
Şakir Orçun AKGÜN**
Derya KARABURUN DOĞAN***

*Öğr.Gör., Gaziantep Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı
**Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü
***Doç.Dr., İnönü Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü

Abstract

Gaziantep, which has an important place in Turkey in terms of industry, commerce, gastronomy and culture and arts, is also the ninth largest city in Turkey in terms of population. Gaziantep, which has hosted many cultures and civilizations, still hosts various cultures today. The existence of the Alevi-Bektashi community is known in Gaziantep, as in many cities in the Anatolian geography. In this study, based on the Cem House, which shows its existence in the Şehitkamil district, the central district of Gaziantep, the socio-cultural structure of the Alevi-Bektashi community, the religious rituals of the community's belief system and the content of the music they use in these rituals are included.

This study was carried out with the cultural analysis model, one of the qualitative research methods. Along with the music of the congregation in the aforementioned Cem house, "Religious ritual and music culture" was emphasized. In this context, the form and repertoire analyzes of the works performed while performing the rituals and how these rituals are performed are included here, and it has been concluded that the sayings have a modal feature.

Key Words: Şehitkamil, Rituals, Alevi-Bektaşî, Deyiş, Culture

GAZİANTEP ALEVİ KÜLTÜR DERNEĞİ DİNİ RİTÜEL VE MÜZİKLERİ

Özet

Türkiye’de sanayi, ticaret, gastronomi ve kültür-sanat anlamında önemli bir yere sahip olan Gaziantep nüfus bakımından da Türkiye’nin en büyük dokuzuncu ili olma özelliğine sahiptir. Birçok kültür ve medeniyete ev sahipliği yapmış olan Gaziantep günümüzde hala çeşitli kültürleri içerisinde barındırmaktadır. Anadolu coğrafyasında birçok ilde bulunduğu gibi Gaziantep ilinde de Alevi-Bektaşî cemaatinin varlığı bilinmektedir. Bu çalışmada Gaziantep merkez ilçesi olan Şehitkamil ilçesinde varlığını gösteren Cem evi baz alınarak, buradaki Alevi-Bektaşî cemaatine ait sosyo-kültürel yapının, cemaatin inanç sisteminin dini ritüelleri ve bu ritüellerde kullandıkları müziklerin içeriğine yönelik tespitte yer verilmiştir.

Bu çalışma nitel araştırma² yöntemlerinden kültür analizi modeli³ ile gerçekleştirilmiştir. Bahsi geçen Cem evinde bulunan cemaatin müziği ile birlikte “Dini ritüel ve Müzik kültürü” üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda burada dini ritüeller uygulanırken bu ritüellerin ne şekilde olduğu ve ritüeller uygulanırken icrası gerçekleştirilen eserlerin form ve repertuar analizlerine yer verilmiş olup deyişlerin makamsal özellik taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Şehitkamil, Ritüel, Alevi-Bektaşî, Deyiş, Kültür.

¹ Sorumlu Yazar E-posta: bayrmkurt@gmail.com / Doi: 10.22252/ijca.1180344

² Nitel Araştırma: “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39).

³ Kültür analizi: “Antropoloji geleneğini yansıtan kültür analizi, bireysel algı ve davranışların olduğu kadar toplumsal yapı, işleyiş, değerler, normlar gibi kültürel öğelerin tanımı ve analizi üzerine odaklanır. Kültür analizine yönelik çalışmalarda amaç belli bir grubun kültürünü tanımlama ve yorumlamadır” (Y. Ali & H. Şimşek)

Giriş

Alan araştırmaları ve kültürel analiz çalışmaları, aynı veya farklı illerde bazen de farklı coğrafyada, benzer veya farklı kültürlerin benzer veya farklı özelliklerini ortaya çıkarmayı ve bunları betimlemeyi hedeflemektedir. Yurdumuz kültür çeşitliliği bakımından zengin bir yapıya sahip olduğu için neredeyse tüm bölgeler alan araştırması için uygun bir yapıdadır. Konu başlığından da anlaşılacağı üzere yapılan bu çalışmada Gaziantep'te yaşayan Alevi Bektaşî cemaatinin dini müzikleri, dini ritüelleri ve bu ikisi arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra etnomüzikoloji disiplini içerisinde betimsel olarak var olan durumu ortaya çıkarmaya yönelik nitel araştırma yöntemine yer verilmiştir.

Din kavramı bazı kaynaklara göre sosyolojinin başlangıçtan bu yana en çok tartışılan konularından biri olduğunu öne sürülmektedir. Din kavramı ve toplumlara ait olan dini inançların tanımları birçok araştırmacı tarafından farklı olarak tanımlanmıştır. Özellikle batılı bilim insanları bunu özsel ve işlevsel olarak iki kategoriye ayırıp tanımlamaktadırlar. "Özsel tanımlamalar dinin içeriği ya da özülle ilgili karakterleri içerir. Bu öz, çoğunlukla, duyularımızla tecrübe edemeyeceğimiz ya da zihnimizle idrak edebileceğimiz olağanüstü fenomenlere ilişkin inanca dayanır. İşlevsel tanımlar ise dinin fertlere ya da topluma sağladığı farz edilen yararları tasvir ederler" (Abdurrahman, 2008: 75). Alman din bilimci Rudolf Ottoya göre din "Din kutsalın tecrübesidir" olarak tanımlanmıştır. Başka bir tanıma baktığımızda Giddens ve Durkheim dinin, topluluklar için düzenleme, kural ve zorunluluk getirmenin bir yolu olarak ifade etmektedir" (Giddens, 1996: 85, Durkheim, 1965: 92, akt; K.Doğan, 2015: 266).

Din bir toplumu oluşturan bireylerin aynı fikirleri, aynı hissiyat ve aynı davranışları bazen farklı inançları benimseyenleri bile bir araya getiren bir olgudur. Bu birliktelikler insanların sahip olduğu farklı kültürlerin birbirlerine aktarılmasında da önemli rol oynamaktadır. bu çerçeveden bakıldığında dinin kültür ile ilişkisinin büyük bir öneme sahip olduğu düşüncesini kaçınılmaz kılmaktadır. "insanların düzenli olarak bir hayat geçirmelerini sağlayan doğum, ölüm, evlilik, aile gibi kavramların genel olarak dini inançlar ve kurallar ile düzenlenmiş olmaları din ile kültür etkileşiminin büyük göstergesidir" (K.Doğan, 2015: 266). Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda dini öğretiler belirli aktarım şekilleri ile öğretilir veya tanıtılır bunlar da dini törenler veya ayinler ile yapılmaktadır. Tolstoy bu konu hakkında "Dini değerlerin sanatla aktarılmasının mümkün olduğunu dile getirmektedir. "Sanat ne keyiftir ne avuntu ne de eğlence. Sanat yüce bir iştir, sanat insan yaşamında bilinçli bilgiyi insan duyularına aktaran organdır" (Tolstoy, 2010: 230. Akt, K.Doğan)

İbadet ve ritüellerde yoğun olarak kullanılan Sanat türü müzik sanatıdır. Müzik duygu ve düşünceleri insanlara aktarımda önemli bir yere sahiptir. Müzik tanımlarına da bakıldığında da genel basit bir tanım olarak; duygu, düşünce, fikirler ve hislerin belirli kurallarla bir araya gelen seslerle ifade edildiği bir sanat türüdür. Yapılan araştırmalara bakıldığında insanlar yüzyıllar boyunca hislerini, yaşamış oldukları olayları, düşüncelerini başka insanlara veya topluluklara aktarımda müziği bir araç olarak kullandıkları karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir inanca sahip bir topluluğun icra ettiği müzik, o topluluğun sosyo-kültürel yapısını, yaşam biçimlerini, buldukları yerin tarihi yapısı hakkında bilgiler de içermektedir.

Yapılan araştırmaya konu olan Gaziantep ili Anadolu coğrafyasında tarih, kültür ve sanat alanında çok önemli bir yere sahiptir. Bölgede bir çok etnisiteye sahip insanlar yaşamaktadır. Çok kültürlü yapıya sahip olması müzik kültürünün de zenginleşmesine olanak sağlamıştır.

1. Gaziantep Bölgesi Genel Özellikleri

Çalışmamızın konusunu oluşturan Gaziantep yöresi Alevi-Bektaşî Dini Ritüel ve Müzikleri ve aralarındaki ilişkiyi incelemeye başlamadan önce Gaziantep ilinin genel özelliklerine bakmak gerekmektedir. Özellikle bölgenin coğrafi konumu ve geçim kaynakları büyük önem taşımaktadır.

"Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinin birleştiği noktada konumlanan Gaziantep Suriye'ye komşu sınır ilimizdir. Güneydoğu Torosların uzantıları olan Sof dağlarının bulunduğu ilde ayrıca Dülükbaba, Sam, Ganibaba ve Sarıkaya Dağları da yer almaktadır. İslahiye, Barak, Araban, Yavuzeli ve Oğuzeli ilin önemli ovalarını, Fırat Nehri, Nizip Çayı, Afrin Çayı, Merziman Çayı ve Alleben Deresi ise ilin önemli akarsularını oluşturmaktadır. İlin yüzölçümü 6.554,00 km² olup nüfusu 2.130.432 (2021) olarak hesaplanmıştır. Tarımsal olarak ziraata elverişli olan il toprakları zeytin, fıstık, meyve ve sebze bahçeleri üzüm bağları pamuk ve buğday tarlaları ile kaplıdır. İlin dağlık kesimlerinde ise kısmen çam, köknar, sedir ormanları, step ve yarı step bitki örtüsü bulunur. Bunun yanı sıra El sanatları alanında (kilimcilik, kutnuculuk, bakırcılık, sedefçilik, gümüş işlemeciliği, kuyumculuk, küpçülük) alanında ülkemizde çok önemli bir yere sahiptir"⁴

⁴ İnternet Kaynağı: (<http://www.sehitkamil.gov.tr/ilimiz-gaziantep>) Erişim Tarihi: 08.09.2022.

2. Gaziantep Alevi Kültür Derneği Alevi Bektaşılık Geleneği

Bölge Tarım ve Ticaret alanında gelişmiş bir yer olmasından kaynaklı olarak bir çok bölgeden göç almaktadır ve bu sebepten sosyal yapı olarak çeşitlilik ve zenginliğe sahiptir. İlin Sosyal çeşitliliğe sahip olması kişilerin dini inanç ve sistemlerine de yansımaktadır. Gaziantep birçok etnik kimliği içerisinde barındırmaktadır, bunlardan bir tanesi de Alevi-Bektaşî cemaatidir.

Din bir toplumu oluşturan bireylerin aynı fikirleri, aynı hissiyat ve aynı davranışları bazen farklı inançları benimseyenleri bile bir araya getiren bir olgudur. Bu birliklikler insanların sahip olduğu farklı kültürlerin birbirlerine aktarılmasında da önemli rol oynamaktadır. bu çerçeveden bakıldığında dinin kültür ile ilişkisinin büyük bir öneme sahip olduğu düşüncesini kaçınılmaz kılmaktadır. “insanların düzenli olarak bir hayat geçirmelerini sağlayan doğum, ölüm, evlilik, aile gibi kavramların genel olarak dini inançlar ve kurallar ile düzenlenmiş olmaları din ile kültür etkileşiminin büyük göstergesidir” (K.Doğan, 2015: 266)

“Aleviliğin sözlük anlamı kelimenin kendisinden de anlaşılacağı üzere Ali'nin yanında olmak, Ali taraftarı olmak ya da onun yolunda yürümek demektir” (Dedekargınoğlu, 2010:328). Sözlük anlamına bakıldığında olarak genel olarak Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Hz. Ali'nin halife olmasını isteyen, onu imam kabul eden, daha sonra ise Şii-Batini inançlara mensup olan cemaate Alevî denildiği görülmektedir.

2000'li Yılların başında Hacı Bektaş Veli Kültür Merkezi olarak kurulan daha sonra da 2013 lü yıllarda yeri ve ismi değişen şimdiki adıyla Alevi Kültür Dernekleri Cemevinde İnanç olarak hiyerarşik oluşumun nasıl olduğundan, görev, yetkilerin nasıl olduğunu anlatan Gaziantep Alevi Kültür Derneği Cemevi dedesi Saadettin Gürler (Dede) “Anadoluda Alevilerin genelini kapsayan tek bir dede olmadığını, Gaziantep'te de Dedeler bölümlere ayrılmıştır, 12 postun (Ocağın) her birinin ayrı ayrı dedesi olduğunu dile söylemektedir. Anadoluda “ocakzadeler” in olduğunu ve bunların da Hz. Ali'nin soyundan geldiğini söylemekte. Dede soydan gelir. Peygamber efendimizin ve 12 imam soyundan gelir daha sonra ikiye bölünür. Biri rehberlik görevini yapar, biri de pirlik görevini görür. Yani biri “Postnişin” görevini yapar biri Hizmet görevine gelir. Hacı Bektaş veliye baktığımızda onun soyundan gelenlerde iki bölüme ayrılır. Mürsel Bali den gelenler, Bali Çelebi'den gelenler. “Mürsel Bali” den gelenler Postnişin olarak (Pir olarak Pir postuna oturarak gelir) gelirler, Bali Çelebi' den gelenler de rehberlik görevini yapar. Rehber aynı zamanda babadır. Soyu Seyitliğe dayanmasa bile yine de dedenin olmadığı yerde kendisi baba olarak hizmet yürütür. Saadettin Gürler'in yaptığı bu açıklamalara bakıldığında dedeliğin soydan geldiğini, rehber (baba) in çok nadirde olsa soyunun seyitliğe dayanmasa bile dedenin olmadığı yerde hizmet verebildiğini göstermektedir.

Bölgede yaşayan Alevi cemaatinde namaz Sünnilerde olduğu gibi Beş vakit olarak kılınmaz. Gürler bu ibadeti “namaz değil de “Halka (Halaka) ibadeti” olarak olarak adlandırıldığını dile getirmektedir. İbadetin ismi cemlerde ibadet esnasında alınan düzenden gelmektedir. Secde ederken herkesin meydana secde ettiğini, Meydanda o halakada olan herkesin nuru olduğunu buna secde ettiğini dile getirmektedir. Bunun sebebi ise Allah'ın birer zerresinin insanların yüzünde olduğunu ve aslında o nur'a (Allaha) secde ettiklerini” dile getirmektedir.

Cemlerde dedelerin ve diğer din görevlilerinin işlevlerini dile getiren Cemevi dedesi Gürler Zakir'in Cemde yönetici olduğunu, Dedenin sembolik olduğunu, halkın aldığı kararları uygulama merkezi olduğunu söylemektedir. Halk karar verir, neye karar verirse dede de onu uygular. Cemlerde kadın erkek yanyana bulunmaktadır fakat şehir hayatına geçtikten sonra bu düzenin değişmiştir ve ayrı oturulmaya başlanmıştır. Gürler bunun sebebinin cemelere dışardan insanların katıldığına ve bunun bir savunma mekanizması olarak yapıldığını söylemekte. Ayrı oturmaktan kastın arada herhangi bir bölme olmadan sadece oturma yerlerinde mesafe olduğu belirtilmektedir. Cemlerde şuan her ne kadar olmasa ayrıca kadın din görevlisi de bulunmaktadır fakat bunlar Din görevlisi değil de “Yol Görevlisi” olarak adlandırılmaktadır.

“Anadoluda dedelik görevini yürütenler veya herhangi bir din görevlisi hiçbir zaman maaş almamışlardır. Bizlere diyanete bağlanmamız ve maaş almamız teklif edildi biz reddettik. Sebebi 150 bin dede varken 3000 dedeye teklif edildi bu durum dedelerle ocağı karşı karşıya getirdi. Durum böyle olduğu için reddettik. “Bir Dost Bir Post Yeter Bana” (Gürler/2022).

“Etkinlik, bayram ve dini törenlere bakıldığında Gaziantep Cem Evinde şeker bayramı veya ramazan bayramı kutlanmamakta. Bayram olarak Hıdır İlyas-Hızır, Nevruz, Savaş, Kurban Bayramları vardır. Bir de bayram diyemeyeceğimiz ancak yoğun olarak uygulanan Aşure pişirme törenimiz vardır. Bu bayramların kimisi bazı bölgelerde daha önceliklidir, kimi bölgelerde ise hiç bilinmez. Ama genel olarak Alevilerce bu bayramlar bilir ve kutlanır. bunların herhangi bir önem sıralaması yok. Hepsinin günü geldiğinde kutlaması yapılır. kurban bayramında yukarıda belirtilen etkinlik yapılır, aşure gününde gelen misafirlerimize aşure dağıtılır. Bunun dışında elbetteki cumhuriyetten beri süregelen 19 Mayıs bizimdir, 23 Nisan bizimdir, cumhuriyet bayramı bizimdir biz hepsini önemsiyoruz” (Gürler/2022).

3. Gaziantep Alevi Kültür Derneği Müzik Kültürü

Müzik ve Din bir taraftan birbirine çok uzak, başka bir çerçeveden bakıldığında ise birbirine çok yakın iki olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Müzik dini anlayabilmek ve dini ifade edebilmek için farklı bir yol sunmaktadır. İnsanlık tarihine bakıldığında yüzyıllar boyunca insanoğlu dini metinlerini özel bir tarzda terennüm ederek bir müzik eseri okur gibi okumuşlardır ve bu durum farklı dinlere mensup birçok kültürde bu şekilde olmuştur. Kadim yerli kültürlerinde bile bu durum dikkat çeker.

“Amerika’daki en önde gelen Kızılderili kabilelerinden birisi olan Navajo kabilesi rahipleri aynı zamanda şarkıcılar; Sri Lanka’nın yerli halkı olan “Sinhalaların” geleneksel dininin ilk müntesipleri davulcular ve dansçılardır; Kuzey Avrasya ve Orta Asya’daki amanlar, müziği ruhsal dünya ile bağlantıyı sağlamak için kullanırlar ve kutsal dünyayla irtibata geçmek için davullarını kullanırlar. Yüzyıllar boyunca Hıristiyan rahip ve keşişler kilise ayin şarkılar söylemişlerdir. Yapılan bu çalışmalar müzik ve din arasındaki önemli ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Alevi-Bektaşî cemaatine bakıldığında da dini törenlerde müziğe yer verildiğini hatta müziğin bu inancın bir parçası olduğunu görmekteyiz. Bağlama, Müzik, ve Semah olmadan cem yapılmadığı bilinmektedir. Semahlarda en önemli çalgı Alevilerin “Telli Kuran” diye adlandırdıkları Bağlama (Saz) çalgısıdır. Bağlamasız cemin olmadığı bilinmektedir. Bağlama dışında cemlerimizde herhangi bir çalgı kullanmayız (Gürler/2022).

Dedeler cemî yönetirken semah dönüldüğü zaman dedenin yardımcı veya yardımcıları olan zakirler de bağlama icra edip deyişleri söylerler. Gaziantep Alevi Kültür Derneği cemlerinde genellikle “Yedi ulu ozan” dan deyişler söylenir. Bu ozanları; “Pir Sultan Abdal’dan, Nesimi’den, Yemini’den, Şah İsmail, Fuzuli, Viraniden, Kul Himmettir”. Söylenen deyişler. Söylenen bu deyişler cem ile ilgili nasihat verici, yol gösterici deyişler olduğu gözlemlenmiştir. Gaziantep cemevinde Zakirlik görevini yürüten kişiler genelde cem dışında başka bir yerde müzisyenlik yapan veya konservatuvar mezunu kişilerdir. “Zakirlik görevini yürüten aşıklarımız aynı zamanda haftanın belirli bir günü bağlama dersleri vererek yeni kişileri yetiştirmektedir” (Gürler/2022). Gaziantep Cem Evinde her hafta olmasa da genelde Perşembe günleri cem yapılmaktadır. Bunun dışında özel günlerde veya haftalarda cemler yapıldığı bilinmektedir.

Gaziantep Alevi Kültür Derneği dini törenlerinde söylenen türküleri Gürler şu şekilde dile getirmektedir; söylenen semahlar her yerde cemlerde söylenen öğretici semahlardır. Her bölgede özel söylenen bir semah vardır mutlaka Gaziantep bölgesinde de bizim özel söylediğimiz deyiş “Başım açık yalın ayak yürüttün” dür. Ek olarak şunu söyleyebiliriz ağırlıklı söylenen deyişler Şanlıurfa/Kısa yöresi deyişleridir. Bu deyiş ile “Kılıç Semahı” dönülür. Bunun dışında “Kırat (Kırat bu dağları aşmalı), Hubyar (Yüce Dağ Başında) ve Güzel Aşık Cevrimizi (Demedim mi?), Kısa semahı (Bugün yasta gördüm zülfü siyahı), Boşa Gezdim Bu Alemi, çoğunlukla söylenen deyişlerdir (Gürler/2022). Söylenen Deyişlerin makam, Usul ve karar sesleri aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 1 Gaziantep Alevi Kültür Derneği Cemlerinde Deyişler ve Müzikal Analizleri
Söylenen Deyişlerin alındığı kaynak kişi S. Güreler (Dede)

Semah adı	Makam	Karar sesi	Usul
URFA SEMAHI (Başım açık yalın ayak yürüttün)	UŞŞAK	LA	4/4
KIRAT (Kırat Bu Dağları Aşmalı)	HÜSEYNİ	LA	10/8
KISAS SEMAHI (Bugün yasta gördüm zülfü siyahı)	GÜLİZAR	LA	9/8+7/8+12/8
GÜZEL AŞIK CEVRİMİZİ (Demedim mi?)	UŞŞAK	LA	2/4
BOŞA GEZDİM BU ALEMİ	HÜSEYNİ- KARCIĞAR	LA	7/8
ÇAĞRIŞA ÇAĞRIŞA HAVADA DURNAM	HÜSEYNİ	LA (Bitiş sesi Re)	4/4+9/8+7/8+5/8+1 2/8

Tablo 1 de gösterilmiş olan deyişler Alevi cemlerini ve ona ilahi bir nitelik kazandıran deyişlerdir. Okunan deyişlerin Makamına bakacak olursak genelde Hüseyini, Uşşak, Karcıgar ve Gülizar makamında deyişler göze çarpmaktadır. İcra edilen makamsal dizilerin karar seslerine bakıldığında La kararlı eserler olduğu gözlemlenmektedir. Deyişler Usul bakımından incelendiğinde 2/4 - 4/4 - 10/8 - 9/8 - 7/8 - 12/8 - 5/8 lik usullerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Güzel aşık cevrimizi (Demedim mi) deyişi Sünnilerde de söylenen bir ilahi olarak karşımıza çıkmakta fakat söz olarak benzer, ezgi olarak birbirinden farklıdır. İlahi olarak bestelenen eser 4/4 lük usul yapısında olup Nihavent makamında karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak bakıldığında Gaziantep veya Anadolunun diğer bölgelerinde yaşayan alevi cemlerinde semahlarda söylenen deyişlerin makamları Uşşak, Hüseyini ve Karcıgar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da genel olarak bu makamsal dizileri kapsayan Makamların kullanıldığını ortaya koymaktadır. “Bugün yasta gördüm zülfü siyahı ve Çağrışa çağrışa havada durnam” eserlerine bakıldığında içerisinde birden fazla usul kullanıldığı gözlemlenmektedir. Usul yapılarının değişimlerine göre semah ta yapılan hareketlerde de değişikliğin olduğu bilinmektedir. Anadolu da semahlara bakıldığında “Ağırlama-Yeldirme-Yürütme-Yeğlenme” yapılarıyla karşımıza çıkarlar. Bu durumda bu yapılara göre usullerin değişebileceğini göstermektedir.

Gaziantep Alevi Kültür Derneği cemaatinde cemlerde söylenen deyişlerin Yöreleri ve Notaya alan kişilerin isimleri de Tablo 2 de gösterildiği gibidir.

Tablo 2 Gaziantep Yöresi Alevi Cemaati Cemlerinde Söylenen Deyişlerin Yöreleri ve Notaya Alan Kişiler

Semah Adı	Yöresi	Notaya Alan
URFA SEMAHI (Başım açık yalın ayak yürüttün)	-	Sadi PİRKOCA
KIRAT (Kırat Bu Dağları Aşmalı)	Sivas/Divriği	Nida TÜFEKÇİ
KISAS SEMAHI (Bugün yasta gördüm zülfü siyahı)	Şanlıurfa/Kısas	Yücel PAŞMAKÇI
GÜZEL AŞIK CEVRİMİZİ (Demedim mi?)	-	Anonim
BOŞA GEZDİM BU ALEMİ	Şanlıurfa/Kısas	Halil ATILGAN
ÇAĞRIŞA ÇAĞRIŞA HAVADA DURNAM	Şanlıurfa/Kısas	Altan DEMİREL

Tablo 2 incelendiğinde daha önce belirtildiği gibi okunan deyişler ağırlıklı olarak Şanlıurfa/kısas yöresi deyişleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Deyişlerin Yücel Paşmakçı, Nida Tüfekçi, Halil Atılgan, Altan Demirel ve Sadi Pirkoca tarafından notaya alındığı görülmektedir. Gaziantep Cemlerinde Aşık Sefai, Aşık Dertli Divani, Şah Hatayi, Bunlar dışında tüm 12 ozandan deyişler dile getirilmektedir. Adı geçen eserlerin notaları tablodaki sıralarıyla aşağıda gösterilmiştir. Eserlerin Notalarının sayfa sayıları her bir eser için 4-12 sayfa arasında değiştiği için sadece birer sayfa olarak çalışmada gösterilmiştir.

Cemlerde semah dönecek kişilerin sayısını Gürler şöyle açıklamaktadır; Belirli bir sayısı yoktur ama 40'a kadar çıkar. Bu sayıyı şu örnekle açıklayabiliriz mesela Kırklar ceminden hatırlayalım 17 Kemerbest (Erenler) 23 Bacılar Semah dönmüştür. Buradan ayrıca şunu da tekrar anlıyoruz ki bacıların cemlerdeki yeri ve önemi büyüktür (Gürler/2022). Zaman zaman ikiliden Altılıya olacak şekilde farklı farklı sayılarda da semah dönüldüğü bilinmektedir. Bakıldığında semah söyleyen yani Zakir kadın yoktur. Semahları söyleyen kişiler erkeklerdir ve bunlarda dedenin yardımcılarıdır. Zakir en az dede kadar bilgili olmalıdır, olmalıdır ki cem sırasında dedenin unuttuğu şeyleri ona hatırlatmalıdır (Gürler/2022).



Fotoğraf 1 Gaziantep Yunus Emre Alevi Kültür Dernekleri Vakfı Ayin-i Cem Görüntüsü

“Semah Alevi inanç ritüeli olan cem içinde yapılan ve insan yaratılışının işlendiği kırklar söylencesini betimleyen folklorik nitelikli bir dandır. Alevilikte Kırklar Meclisi ve bu meclisin oluşturduğu Kırklar cemi (Kırklar toplantısı), Tanrı'yla arasındaki perdeyi kaldırmış, Tanrı katı olan arş-ı âleme çıkmış, Tanrı'yla bir olmuş insanları ifade eden bir söylencedir. Sufi bir düşünceyle tahayyül edilen bu söylenceye göre Kırklar, Tanrı'nın tüm sıfatlarına sahiptir. Başka bir deyişle Alevilikte insan, semavi dinlerdeki gibi balçıktan ya da Âdem'in altıncı kaburga kemiğinden yaratılmamıştır, doğumla halk edilmiştir. Dolayısıyla Kırklar söylencesi, aynı za- manda insanın 'yaratılış' söylencesidir” (Mustan Dönmez, 2011: 194).

Semah ile ilgili yapılan görüşmede Gaziantep Cem evi dedesi Saadettin Gürler semahı şöyle açıklamaktadır; “Semah ibadetin en son perdesidir. Hak ile hak olmaktır. Semah dönerken haktan alıp halka veriyoruz. bunun manası çok büyüktür. Yani cemin hangi noktasıdır? marifet hakikat kapısına gelmektir. Hakikat kapısına gelmekte öyle kolay değil, kendinden geçeceksin. Beden meydanda kalacak ruhun orda olmayacak. her zaman hatırlarım tarsus semah ekibi gelmişti kapalı spor salonunda bir cem yapmıştık. sonradan fark ettik ki orda semah dönenlerin ayakları yere değmiyordu beden orada ama ruhu hakka ermişti. Hak ordadır insanın bedenindedir. Allah şunu söylüyor; Ben bir yere sığamadım ama inanan bütün mümin kullarımın kalbine sığdım. Semah hak ile hak olmak için dönülür” (Gürler/2022).

Sonuç

Gaziantep ili etnik kimlik bakımından bir çok dini cemaat ve kökene ev sahipliği yapmaktadır. Bu cemaatlerden biri de Alevi-Bektaşî cemaatidir. Düztepe mahallesinde yapılmış olan cem evinde her zaman olmasa da haftanın belli bir günü olabildiğince cemler yürütülmektedir. Geçtiğimiz yıllarda yapımına başlanılan yeni bir Cemevi Alevi kültür merkezinin yapım aşamasının bitmesinden sonra 2022 yılının Mayıs-Haziran aylarında aktif hale geleceği bilinmektedir. Köy yerinden şehir merkezlerine geçilmesinin ardından bu kültürün eskisi kadar yoğun yaşatılmadığı yapılan araştırmanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Şehir yaşamına geçilmesinin yanısıra son birkaç yıldır devam etmekte olan Covid19 salgını da her kültür de olduğu gibi cemlere katılan kişi sayısını da azaltmıştır. Aktif hale gelecek olan yeni cemevlerinin daha büyük, modern ve ferah olması katılımların artırabileceği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Gaziantep yöresinde yaşayan alevi-bektaşî cemaati dini törenlerinde kutsiyet atfedilen çalgı bağlama olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalgıya Gaziantep ve diğer bölgelerdeki alevilerce “Telli Kuran” denmektedir. Çalgı zakirler tarafından icra edilmektedir. Bu icra ve deyişler eşliğinde de Semah dönülmektedir. Okunan deyişlerin Makamına bakacak olursak genelde Hüseyni, Uşşak, Karcıgar ve Gülizar makamında deyişler göze çarpmaktadır. İcra edilen makamsal dizilerin karar seslerine bakıldığında La kararlı eserler olduğu gözlemlenmektedir. Deyişler Usul bakımından incelendiğinde 2/4 - 4/4 - 10/8 - 9/8 - 7/8 - 12/8 - 5/8

lik usullerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Yörede Şanlıurfa/kısa yöresi deyişleri karşımıza çıkmaktadır. Deyişlerin Yücel Paşmakçı, Nida Tüfekçi, Halil Atılğan, Altan Demirel ve Sadi Pirkoca tarafından notaya alındığı görülmektedir. Gaziantep Cemlerinde Aşık Sefai, Aşık Dertli Divani, Şah Hatayi, Bunlar dışında tüm 12 ozandan deyişler de söylenmektedir.

Kaynakça

BATUK, Cengiz (2013), Dinler Tarihi Bağlamında Din ve Müzik İlişkinine Genel Bir Bakış Denemesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, ss.45-70.

ERDOĞAN, Azize & LEVENDOĞLU N. Oya & GÜRDAY, Cenk (2020), Alevilik-Müzik ilişkisi Üzerine Fenomenolojik Bir Yaklaşım (Tunceli Örneği), Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, ss.83-94.

DEDEKARGINOĞLU, Hüseyin (2010), Dünkü ve Bugünkü Alevilik, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, ss.328-337.

M. DÖNMEZ, (2013), Banu, Türk İnançsal Halk Danslarının Figürlerine Göstergebilimsel Bir Bakış (Alevi Semah Figürlerinin Anlamları) ss.75-79.

KARKIN, A. Metin & K.DOĞAN, Derya, (2015), Divriği Yöresi Alevi Bektaş Cemaati Dini Ritüel ve Müzikleri, II. Uluslararası Güzel Sanatlar Bilimsel Araştırma Günleri, ss. 266-273.

K.DOĞAN, Derya & KILINÇER, Zafer (2017), Malatya Alevi Cemlerinde Semahlar ve Anlamları, Uluslararası Cumhuriyet Sanat Günleri, ss. 141-150.

K.DOĞAN, Derya & DOĞAN, Uğur (2019), Sivas/Zara Kültürel Kimliği ve Müzikleri, Uluslararası Sanat Kongresi Bildiri Kitabı, ss. 207-213.

Görüşme

Gaziantep Cemevi Dede: Saadettin GÜRLER (07.04.2022)

İnternet Kaynakları

Repertükül Repertuvar Türküleri Külliyyatı (<https://www.repertukul.com>), (22.05.2022).